

2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазіологія / Е. А. Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 2000. – 248 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
5. Berlin B. Basic colour terms: their universality and evolution / B. Berlin, P. Kay. – Berkeley : Reed, 1969. – 178 p.

Филатова Е. Методика сравнительно-типологического анализа колоративных композитов на материале английского, украинского и новогреческого языков.

В статье разработана методика сравнительно-типологического анализа колоративных композитов в английском, украинском и новогреческом языках. В исследовании описан принцип выборки композитов в английском, украинском и новогреческом языках. В работе предпринята попытка установить tertium comparationis при помощи методик компонентного и концептуального анализа. В статье рассмотрена ономазіологическая структура английских, украинских и новогреческих колоративных композитов, которая исследуется при помощи ментально-психонетического комплекса. В работе описана схема определения количества вербализаторов колоративных композитов в частях ментально-психонетического комплекса модели фрейма, а также, сама схема сравнения вышеуказанных комплексов для установления соответствий и отличий для колоративных композитов трёх языков.

Ключевые слова: сравнительно-типологический анализ, колоративный композит, ономазіологическая структура, ментально-психонетический комплекс, когнитивная модель фрейма.

Filatova K. Comparative-typological Methods of Analysis of Colour-nominating Composites in English, Ukrainian and Greek.

The article provides comparative-typological methods of analysis of colour-nominating composites in English, Ukrainian and Greek. The research describes the principle of composites sample in English, Ukrainian and Greek. An attempt is made to determine tertium comparationis by means of component and conceptual analysis. The article considers onomasiological structure of English, Ukrainian and Greek colour-nominating composites that is studied by means of mental-psychonetic complex. The paper describes the scheme of determination of verbalizers quantity of colour-nominating composites in the parts of mental-psychonetic complex of frame cognitive model. Also the article describes the contrasting scheme of aforementioned complexes to determine isomorphic and allomorphic characteristics of colour-nominating composites in three languages.

Key words: comparative-typological analysis, colour-nominating composite, onomasiological structure, mental-psychonetic complex, frame cognitive model.

Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом,
професором кафедри англійської мови та перекладу
Маріупольського державного університету
С.В. Шепітько

Інна Шилінська
(Тернопіль)

УДК 811.111'42

**ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ**

У статті визначено і проаналізовано основні лексичні перекладацькі трансформації (конкретизація, генералізація значення слова; додавання, вилучення лексичної одиниці; транспозиція), які використовуються під час перекладу науково-технічних текстів галузі комп'ютерних інформаційних технологій. Доведено, що використання перекладацьких лексичних трансформацій у процесі перекладу науково-технічних текстів обумовлено особливостями функціонування лексичних одиниць науково-технічного мовлення, відмінностями граматичних систем мов оригіналу і перекладу та відповідними мовними нормами. Результатом використання перекладацьких лексичних трансформацій є знаходження смислової відповідності між мовними одиницями різних мовних систем і встановлення смислового контакту між представниками науково-технічної галузі різних мовних культур.

Ключові слова: науково-технічна література, лексичні перекладацькі трансформації; конкретизація, генералізація значення; додавання, вилучення слова.

Постановка проблеми. Тексти науково-технічної літератури належать до наукового стилю і характеризуються своїми особливостями використання мовних засобів. Однією з основних відмінностей мови науково-технічної літератури від інших різновидів мови є використання великої кількості специфічної термінології і чітке викладення матеріалу. З-поміж інших характерних ознак науково-технічного мовлення можна виокремити точність і однозначність, логічність, відсутність експресивності. Відповідно до означених характеристик науково-технічного мовлення, адекватний переклад текстів науково-технічної літератури можливий лише за умови трансляції точного змісту тексту оригіналу засобами мови перекладу, передусім, це стосується трансляції смислу спеціальних термінів, які повинні однаково сприйматися представниками галузі різних країн. Точність перекладу галузевої термінології потребує від перекладача не лише мовних, а і певних галузевих знань і залежить від його уміння зіставляти слово відповідної терміносистеми з предметом, явищем чи процесом науково-технічної діяльності, які воно означає. Точність тісно пов'язана з логічністю, що передбачає використання адекватних лексико-граматичних мовних засобів для досягнення смислової зв'язності тексту перекладу.

Головним прийомом перекладу галузевої термінології є переклад за допомогою лексичного еквівалента – словникового відповідника того чи іншого терміна. Утім, знання лексичних еквівалентів не завжди є достатньою умовою адекватного перекладу науково-технічних текстів. У випадку, якщо означені у словниках еквіваленти не можуть бути використані в мові перекладу з причин невідповідності їм мовних засобів вираження мовним засобам оригіналу, застосовують різного роду перекладацькі трансформації – зміни структурної форми мовних елементів тексту оригіналу з метою досягнення адекватності перекладу [2, с. 361].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує достатньо велика кількість підходів щодо вирішення проблеми класифікації перекладацьких трансформацій, запропонованих ученими-лінгвістами. Так, Т. Левицька, А. Фігерман виокремлюють лексичні, граматичні та стилістичні перекладацькі трансформації [4, с. 31]; А. Швейцер класифікує трансформації відповідно до рівнів застосування різного роду замінів (компонентного, референціального, комплексного, стилістичного) [8, с. 113]; Я.Рецкер наголошує лише на двох видах трансформацій, а саме: лексичних та граматичних [6, с. 54]; згідно з класифікацією Л. Латишева, існує шість типів перекладацьких трансформацій (лексичні, стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні та трансформації змішаного виду) [3, с. 46]. Утім, незважаючи на означену різноманітність класифікацій перекладацьких трансформацій, усі дослідники визнають однакові прийоми їх реалізації.

Зважаючи на сказане, **метою** статті постане визначення лексичних перекладацьких трансформацій, які використовуються перекладачем у процесі письмового перекладу чи усної інтерпретації науково-технічної літератури, зокрема текстів галузі комп'ютерних інформаційних технологій, коли словникові відповідники відсутні або не можуть бути використані згідно з умовами контексту. Основним **завданням** дослідження є здійснення аналізу лексичних перекладацьких трансформацій, що використовуються у текстах науково-технічної літератури галузі комп'ютерних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки словниковий склад науково-технічної мови постійно оновлюється у зв'язку з появою нових термінів, що позначають відповідні поняття, явища, процеси науки і техніки, труднощі в процесі перекладу науково-технічних текстів, передусім, представляють лексичні особливості науково-технічної мови.

Як зазначає В. Карбан, лексичний елемент «перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик» [1, с. 300]. До таких характеристик відносять норми та традиції вживання слова у відповідній сфері функціонування мовлення.

Отже, адекватність перекладу науково-технічного тексту залежить від уміння перекладача знаходити контекстуальні відповідники лексичним одиницям науково-технічного мовлення. Одним із способів знаходження контекстуальних відповідників є перекладацька

лексична трансформація *конкретизації* значення слова, коли слово або термін ширшої семантики в мові оригіналу замінюється словом вузької семантики в мові перекладу [1, с. 300]. Цей спосіб застосовують, коли перекладають слова з досить широким смисловим значенням, або ж коли контекст диктує необхідність відхилення від словникового еквівалента тієї чи іншої мовної одиниці:

This extra performance capability is for future upgrades in functionality. Цей надлишок продуктивності можна використати у майбутньому для нарощування функціональності.

The arithmetic-logic unit of the CPU performs mathematical and logical operations. Математично-логічний пристрій центрального процесора відповідає за математичні і логічні операції.

Під час перекладу науково-технічних текстів відбувається конкретизація значення дієслів широкої семантики (*to be, to go, to come, to get, to give, to run* та ін.):

When the user runs a program, the CPU looks for it on the hard disk and transfer a copy into the RAM chips. Коли користувач запускає програму, центральний процесор знаходить її на жорсткому диску і передає в оперативну пам'ять.

All computer processing requires data which refers to the raw facts including numbers, words, images and sounds given to a computer. Для будь-якої комп'ютерної обробки даних необхідна інформація, до якої відносять усі необроблені дані, що були введені в комп'ютер – числа, слова, зображення, звуки.

Переклад загальнонаукових термінів у текстах науково-технічної літератури може спричинити певні труднощі, оскільки багато з них отримують нове значення у процесі функціонування в окремо взятій галузі науки чи техніки. Використання лексичних перекладацьких трансформацій під час перекладу науково-технічних текстів зумовлено також невідповідністю розвитку в часі терміносистем різних мов і відповідно виникненням термінів-неологізмів, еквіваленти яких ще не зафіксовані в термінологічних словниках. Відсутність прямих еквівалентів термінів, що репрезентують поняття різних галузей і підгалузей науки і техніки, а також міжгалузева омонімія термінів призводить до необхідності конкретизації значення певної термінологічної одиниці шляхом пояснення її смислу мовою перекладу. Так, смислове значення терміну *domain*, який зустрічається у текстах математичного спрямування, у процесі його перекладу на українську мову за необхідності може конкретизуватися перекладачем за допомогою пояснення як *діапазон значень аргументів, у межах якого функція має певне значення*; у фізиці твердого тіла *domain* означає *мікроскопічну область магнітної речовини*; у системному аналізі – *середовище або область, у якій має працювати програма*. Іншим прикладом є термінологічна лексична одиниця – *integer*. У програмуванні *integer* означає *убудований простий тип даних, у математиці – цілочисловий, ціле число*.

Лексичною перекладацькою трансформацією, що є протилежною конкретизації значення слова є *генералізація*, яка передбачає розширення значення слова в тексті перекладу. Під час перекладу науково-технічної літератури генералізація застосовується у випадку, якщо лексичний еквівалент може спричинити порушення мовних норм у тексті перекладу:

Silicon is a crystalline substance that will conduct electric current when it has been doped with chemical impurities shot into the lattice-like structure of the crystal. Кремній – це кристалічна речовина, яка пропускає електричний струм, коли решітчасто-подібна структура її кристалу зазнає впливу хімічних домішок.

Through the 1970s, computers gained dramatically in speed, reliability and storage capacity. Упродовж 1970-х років значно зросла швидкість комп'ютерів, збільшилась ємність пам'яті і вони стали більш надійними.

Як видно з наведених прикладів, конкретизація і генералізація значення лексичних одиниць у тексті перекладу призводить також до низки граматичних змін відповідно до норм і правил мови перекладу.

Використання *додавання* як лексичної трансформації передбачає введення у текст перекладу мовних елементів, що відсутні в тексті оригіналу, але які не повинні спотворювати його смисл, навпаки – використовуються для досягнення точності та адекватності перекладу. Оскільки кожен текст має як експліцитний, так і імпліцитний смисл, то при перекладі певна частина імпліцитного смислу може не знаходити свого вираження. Саме тому, використання

лексичної трансформації додавання має на меті безпосереднє вираження частини імпліцитного смислу тексту оригіналу.

Virtual reality designers are creating everything from virtual weather patterns and virtual wind tunnels to virtual cities and virtual securities markets. Розробники програм віртуальної реальності можуть створити будь-що, починаючи від віртуальних погодних умов та віртуальних аеродинамічних труб і закінчуючи віртуальними містами та віртуальними ринками цінних паперів.

The power of multimedia software resides in hypertext, hypermedia and interactivity. Потенціал мультимедійного програмного забезпечення виявляється у гіпертекстах, гіпермедіа та інтерактивних програмах.

У наведених прикладах виділені слова відсутні в тексті оригіналу, але їх зміст імпліцитно присутній.

Трансформація вилучення слова в науково-технічному тексті можлива лише у випадку, якщо мовні елементи оригіналу в мові перекладу призводять до тавтології або ж їх використання є несумісним з мовними нормами перекладу.

On the other hand, if too many threads exist, some tasks will spend a significant amount of time in the idle position. З іншого боку, якщо потоків занадто багато, деякі завдання не будуть виконуватися впродовж довгого періоду часу.

In addition vacuum tubes were subject to frequent burnout and the people operating the computer didn't know whether the program was in programming or in the machine. Крім того, вакуумні лампи часто перегорали і тому люди, які працювали за комп'ютером не знали в чому була проблема – у програмуванні чи в самій машині.

Відсутність означених в англійській мові зразках лексем у варіантах перекладу диктується стилістичними нормами української мови.

Крім того, в англійській мові існує низка висловів (*pleonastic expressions*), у яких слова не доповнюють смислове значення одне одного, а повторюються і в українській мові неминуче призводять до тавтології, що суперечить правилам і нормам мови: *far and away – далекий, null and void – нечинний, regular and normal – звичайний, odds and ends – рештки, rules and regulations – правила.*

Необхідно зазначити, що використання трансформацій додавання і вилучення слова вимагають від перекладача значної уваги і не повинні призводити до спотворення чи втрати смислу вихідного тексту.

Лексичними та граматичними особливостями різних мов та розбіжностями у мовленнєвих нормах можна пояснити використання *транспозиції* як перекладацької лексичної трансформації, коли відбувається заміна однієї частини мови на іншу в мові перекладу. Така трансформація застосовується майже до всіх частин мови, однак найчастіше спостерігаємо заміну іменників, дієслів та прикметників.

Electrical engineers use graphics to design circuits in order to present data in more understandable form. Інженери-електрики використовують графіку для проектування інтегральних схем з метою представлення інформації у більш доступній формі (Adj. → N).

The only way to protect the message is to put it into a sort of virtual envelope – that is to encode it with some form of encryption. Єдиним способом захисту вашого повідомлення є його кодування певним шифром, тобто створення віртуального конверту (V → N).

DVD and CD are very different in internal structure and data capacity. Диски DVD і CD відрізняються як своєю внутрішньою структурою, так і обсягом інформації, яку вони можуть зберігати (Adj. → V).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, використання перекладацьких лексичних трансформацій у процесі перекладу науково-технічної літератури зумовлено особливостями функціонування лексичних одиниць у сфері науково-технічного мовлення, відмінностями граматичних систем мов оригіналу і перекладу та відповідними мовними нормами. Кінцевим результатом використання перекладацьких лексичних трансформацій є знаходження смислової відповідності між мовними одиницями різних мовних систем і встановлення смислового контакту між представниками науково-

технічної галузі різних мовних культур. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні граматичних та стилістичних перекладацьких трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003 – 448 с.
3. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1998. – 160 с.
4. Левицкая Т. Р. Пособие по переводу с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Высшая школа, 1973. – 136 с.
5. Пройдаков Е. М. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / Е. М. Пройдаков, Л.А. Теплицький. – [2-ге вид.]. – К. : СофтПрес, 2006. – 824 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 214 с.
7. Слухинська В. С., Шилінська І. Ф. Англійська мова для професійного спілкування (для технічних спеціальностей): Навчальний посібник – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 120с.
8. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
9. Esteras S. R. Infotech : English for Computer Users : Student's Book / Santiago Remacha Esteras. – [4-th Edition]. – Cambridge : University Press, 2008. – 160 p.

Шилинская И. Ф. Использование лексических трансформаций в процессе перевода научно-технических текстов.

В статье определены и проанализированы основные лексические переводческие трансформации (конкретизация, генерализация значения; добавление, опущение слова; замена одной части речи другой), которые используются при переводе научно-технических текстов отрасли компьютерных информационных технологий. Доказано, что использование лексических трансформаций обусловлено особенностями функционирования лексических единиц в научно-технической речи, отличием грамматических систем исходного языка и языка перевода, речевыми нормами. В результате использования переводческих трансформаций устанавливается смысловое соответствие между речевыми единицами разных языковых систем и возникает смысловой контакт между представителями разных речевых культур научно-технической отрасли.

Ключевые слова: *научно-техническая литература, лексические переводческие трансформации; конкретизация, генерализация значения; добавление, опущение слова.*

Shylinska I. The Use of Lexical Transformations in the Process of Translating of Scientific and Technical Texts.

The main types of lexical translator's transformations (concretization of meaning, generalization of meaning, addition and omission of words, transposition) used in the process of translating of scientific and technical texts referred to the field of Computer Information Technology have been defined and analyzed in this article. The use of lexical transformations is predetermined by lexical units functioning in scientific and technical speech, differences in grammar systems of the source and target languages and linguistic norms. The use of translator's transformations results in finding semantic matches of the linguistic units of different language systems and reaching understanding between the representatives of technical and scientific branches of different language cultures.

Key words: *scientific and technical literature, lexical translator's transformations, concretization of meaning, generalization of meaning, addition and omission of words.*